

DUDUQLANISH. DUDUQLANUVCHI BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN LOGOPEDIK MASHG'ULOTLAR

Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

Abdulhamidova Gulnoza
Defektologiya 3-bosqich talabasi
Olimjanova Dilrabo

Anotatsiya: *Maqolada kichik maktab yoshidagi duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashg'ulotlar va duduqlanishda tashkil etiluvchi logopedik ta'lim-tarbiya jarayonlari hamda logopedik mashg'ulotlarning muhim ahamiyati haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *Duduqlanish, kompleks, artikulyar, temp, logopedik ritmika.*

STUTTERING. LOGOPEDIC TRAINING WITH STUTTERING CHILDREN

Abstract: *The article talks about the logopedic training conducted with stuttering children of small school age, the processes of logopedic education and training organized in stuttering, and the importance of logopedic training.*

Key words: *Stuttering, complex, articulatory, tempo, logopedic rhythmicity.*

KIRISH

Nutq nuqsoniga ega bolalar ijtimoiy moslashuvi masalalari «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 22-, 23- va 24-moddalarida, jumladan, jismoniy yoki psixik rivojlanishida kamchiliklari bo'lgan, shuningdek, uzoq muddat davolanishga ehtiyoj sezgan bolalar va o'smirlarga ta'lim-tarbiya berish, ularni davolash uchun maxsus ta'lim muassasalari tashkil etiladi, deb belgilab qo'yilgan. Bu nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar uchun ham taalluqlidir. Bunday bolalar tibbiy-ijtimoiy yordam olish huquqiga ega bo'lib, buprofilaktika, davolash-tashxis qo'yish, abilitatsiya va reabilitatsiya, sanatoriya-kurort, protez-ortopediya yordamini, harakatlanish vositalari bilan imliyozli shartlarda ta'minlanishni va boshqa yordam turlarini o'z ichiga oladi.

Asosiy qism. Duduqlanish (logonevroz) - so'z va tovushlarni talaffuz qilishning silliqligi va ritmining o'zgarishi bilan namoyon bo'ladigan nutq buzilishi. Patologiya ham bolalarda, ham kattalarda uchrashi kuzatilishi mumkin.

Duduqlanish - nutqning silliqligi va ritmining buzilishi, bunda bola so'z va iboralarni talaffuz qilishda qiynaladi, bo'g'inlar yoki qisqa so'zlarni takroran takrorlash, talaffuz boshlanishidan oldin pauzalar uzaytiriladi. Buzilish nutq funksiyasini ta'minlaydigan tuzilmalarning spastik qisqarishiga asoslangan (halqum mushaklari, til, yumshoq tanglay, lablar). Spazmlar miyadagi tegishli markazlarni (nutq, hissiy) haddan tashqari rag'batlantirishdan kelib chiqadi. Natijada, bolaning silliq va ritmik gapirishiga to'sqinlik qiladigan artikulyar, vokal yoki nafas olish qisqarishi paydo bo'ladi.

Ko'pincha duduqlanish 2-4 va 5-7 yoshli bolalarda uchraydi. Bu buzilish o'g'il bolalarda qizlarga qaraganda 4 marta tez-tez uchraydi. 50-80% hollarda vaziyatni tuzatish mumkin.

Muvaffaqiyatning kaliti o'z vaqtida malakali yordam so'rashdir. Terapiya qanchalik erta boshlansa nutq muammolaridan xalos bo'lish imkoniyati shunchalik yuqori bo'ladi.

Bolalikdagi duduqlanishni tashxislash kompleks(har tomonlama) yondashuvni talab qiladi. Bolani nutq terapevti, pediatr, nevrolog va nevropsikolog tomonidan tekshirish va tekshirish kerak. Shifokorlar uchun homiladorlik davridan boshlab chaqaloqning butun rivojlanish tarixini bilish, oiladagi vaziyatni, stress omillarining mavjudligini va buzilishning boshqa sabablarini aniqlash juda muhimdir. Patologiyaning organik xususiyatini istisno qilish uchun bir qator tekshiruvlar o'tkaziladi:

EEG;
reoensefalografiya;
EchoEG;
miyaning MRI;
ob'ektiv

Patologiya chaqaloqning faol nutqining boshlanishi bilan bir vaqtda aniqlanadi. Aniq muammolarga qaramasdan, bola o'z holatidan xijolat tortmaydi va faol gapiradi. Shu bilan birga, nutqning o'zi monotonlik, tezlashtirilgan temp va tovushlarning buzilgan talaffuzi bilan ajralib turadi. Ko'pincha so'zlar noto'g'ri tanlangan. Ko'pincha patologiya markaziy asab tizimining shikastlanishining boshqa belgilari bilan birga keladi: disgrafiya, disleksiya.

Bolalarda duduqlanishning belgilari ko'ra, duduqlanishning dastlabki belgilari 2-4 yoshli bolalarda paydo bo'ladi. Nutq buzilishidan shubhalanishingiz kerak, agar: bola iborani aytish uchun uzoq vaqt talab etadi; chaqaloq so'zlarni ikkilanmasdan talaffuz qiladi, ular orasida pauza qiladi; bola ko'pincha gapni aytganda to'xtaydi; alohida so'zlarni yoki tovushlarni takrorlaydi, ko'pincha so'z boshida. Bolada duduqlanishning birinchi belgilari, qoida tariqasida, stressli vaziyatdan keyin tez orada paydo bo'ladi. Atrofdagi odamlarning ta'siri ostida bola to'g'ri gapirishga harakat qiladi, ammo nazoratsiz spazmlar buni amalga oshirishga imkon bermaydi. Psixo-emotsional holat normallashtirishda, nuqson zaiflashadi va butunlay yo'qolishi mumkin. Provokatsion omilga qayta-qayta ta'sir qilgandan so'ng, buzilish yana paydo bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan duduqlanishning kuchayish davrlari uzoqroq va uzoqroq bo'ladi va remissiya davrlari qisqaradi. O'smirlik davrida logofobiya tobora ko'proq namoyon bo'ladi, bola gapirishi kerak bo'lgan vaziyatlardan qochadi. U psixologik komplekslarni rivojlantiradi. Muammo yomonlashadi, chunki har qanday noqulay vaziyatda o'smir stressga duchor bo'ladi va alomat yanada aniqroq bo'ladi.

Duduqlanuvchilarda mustaqil nutqni tarbiyalashda to'g'ri nutq shakllarining zaruriy uzluksizligiga rioya qilinadi. Dastlab nazm matnini bir-biriga bogliq holda qaytarish orqali o'qish jarayonida yengil ritmik nutq tarbiyalanadi. Keyin qiyin holatlarda logoped yordamida mustaqil o'qish, so'z oralatib yoki matnini ayrim bolaklarga bolib, kimningdir yordamida, bir xil ohangda o'qish; dialogli matnini o'qish; tinish belgilarini hisobga olib, shartli uzunlikka amal qilib to'xtash orqali o'qish; o'rganilgan she'rni talaffuz etish tavsiya qilinadi.

Mustaqil nutqni tarbiyalashga nutqning boshqa shakllariga nisbatan ko'p vaqt ajratiladi. Mustaqil nutq oldindan tayyorlangan (she'r, qayta hikoya qilish, dars m azmunini bayon qilish, ko'rgan-kechirganlar haqida hikoya qilish) va oldindan tayyorlanmagan (ko'tilmagan savollarga javoblar qaytarishni iltimos qilish, berilgan mavzu xususida gapirish) bolishi

mumkin. Nutqning birinchi ko'rinishi duduqlanuvchi uchun juda yengil bolgani sababli ikkinchisidan oldin takrorlanadi.

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik mashg'ulotlarga quyiladigan asosiy talablar: 1. Logopedik mashg'ulotlar duduqlanuvchi bolaning nutqi va shaxsiga pedagogik-tuzatish orqali ta'lim etishning asosiy vazifalarini o'zida aks ettiradi. 2. Logopedik mashg'ulotlar muayyan tartibda, uzluksiz, bosqichli, asosiy didaktik prinsiplarni hisobga olgan holda har bir bolaning shaxsiy xususiyatlariga bog'liq ravishda; bolalarning ongilligi va faolligiga tayangan holda olib boriladi; mashg'ulotlarda qo'llaniladigan, ta'limning ko'rgazmali, texnik vositalaridan foydalaniladi; mashg'ulotlar tarbiyalanayotgan to'g'ri nutq va xatti-harakat ko'nikmalarining mustahkam bo'lishiga yordam beradi. 3. Logopedik mashg'ulotlar maktabgacha tarbiya yoshidagi va maktab yoshidagi bolalarni tarbiyalash va o'qitish dasturlari talablariga mos bo'ladi. 4. Mashg'ulotlarda duduqlanadigan bolalarning turli sharoitlarda to'g'ri nutqi va xatti-harakatini oshirish zarurligi hisobga olinadi, masalan: logopediya kabinetida va undan tashqarida, turli hayotiy vaziyatlarda, tanish va notanish shaxslarning ishtirokida va hokazo. Shu maqsadda logopedik mashg'ulotlarning turli ko'rinishlari: nutqni rivojlantirishga doir ko'pgina ish shakllari, didaktik, harakatli, sujetlirolli va ijodiy o'yinlar, sayohatlar, ertaliklar, konsertlarga tayyorlanish ham da ularda ishtirok etish, mikrofon oldida so'zga chiqish va boshqalarda qo'llaniladi. 5. Mashg'ulotlar shunday tashkil qilinadiki, ularda bola duduqlanishsiz va u bilan mustahkamlaydi

6. Mashg'ulotlar boladagi yaxshi kayfiyatni, bardamlik, o'z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi. 7. Duduqlanuvchilar bilan olib boriladigan mashg'ulotlarda to'g'ri nutq namunalari logopedning, samarali shug'ullanadigan bolalarning nutqi, badiiy so'z ustalarining chiqishlari aks ettirilgan mikrofon yozuvlari va plastinkalar, logopediya kursini amalga oshirish muvaffaqiyatli tamomlaganlarning tantanali chiqishlari va hokazolar mustahkamlaydi. 8. Mashg'ulotlar atrofda bo'lgan duduqlanadigan bolaga nisbatan to'g'ri nutqni oshirishda bo'lishlari va uning to'g'ri tarbiyalanishi asosida olib boriladi. Duduqlanadigan bolaning mustaqil ishlashini tashkil etish nutq tarbiyachisi vazifalarini oilaviy-maishiy, o'quv-tarbiyaviy sharoitlarda va uning tengdoshlari jamoasida bajarilishiga yo'naltiriladi.

Logopedik ritmika logopedik ishning muhim bo'limi hisoblanadi. Bu nutqiy tuzatish tarbiyasi maqsadlarida amalga oshiriladigan musiqali harakat, nutqiy harakat, musiqali nutq topshiriqlari va mashqlari sistemasini o'zida aks ettiradi. Logopedik ritmika, o'zining tashkiliy tartibiga qaramasdan, logopedik mashg'ulotlarga qo'shimcha hisoblanadi va unga maxsus ajratilgan vaqtda olib boriladi, shuningdek, logopedik mashg'ulotlariga, qisman tarbiyachi mashg'ulotlariga qo'shiladi.

Duduqlanuvchilar bilan quyidagi logopedik ritmika vositalarini qo'llash maqsadga muvofiqdir: kirish mashqlari; yuzim o'ishoralari, diqqat bilan eshitish va xotira, ko'rish diqqati va xotirasini rivojlantirish, fazoda mo'ljal olish va ritm hissini rivojlantirish, taqlidchanlikni rivojlantirish mashqlari va o'yinlari; irodaviy sifatlar, faollik, mustaqillik, tashabbuskorlikni rivojlantirish maqsadidagi ijodiy, sujetli-rolli, harakatli o'yinlar; umumiy harakatlarni, qo'l, panja, barmoqlar harakatlarini rivojlantirish maqsadida qoidalari bo'lgan harakatli o'yinlar, mashqlar; nutq tuzilishini rivojlantirish uchun musiqa jo'rligidagi mashq va qo'shiqli o'yinlar, dramalashtirilgan o'yinlar; xayol, ijodiy qobiliyatlar, musiqiy xotira va

musiqiy ijodiylikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlar, o'yinlar; badiiy lavhalar, ertaliklar, ko'ngilochar tom oshalar, bayram chiqishlari (bolalar uchun), kulgi kechalari, imo-ishorali tomoshalar, konsertlar.

Xulosa. Duduqlanish bu psixiknjarayonlar bilan bogliqligi sabab ham logoped ham ota-ona boladagi ruhiy kechinmalarni, duduqlanishga moyillik tugduruvchi sabalarga ahamiyatli bolgan holda davo choralarini olib borishi lozim. Logoped olib boradigan pedagogik tuzatish ishlar quyidagi asosiy vazifalarni o'zida mujassamlashtiradi, duduqlanuvchi nutqidagi nuqsonlar va ruhiy noto'kis jihatlarini bartaraf etish. Logoped o'z uslubi va vositalarini duduqlanuvchiga ta'sir etishda qo'llay biladigan zarur mutaxassislarning hamkorlikdagi tibbiy-pedagogik ishini tashkil etishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 22-, 23- va 24-moddalari
2. O'ZBEXISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI. M.Y. AYUPOVA. LOGOPEDIYA
3. СМ - Клиника. Для детей. <http://www.smdoctor.ru>. zaikaniye
4. L. Mominova. Nutqida og'ir nuqsonlar bo'lgan bolalar uchun maxsus maktabgacha muassasalarda korreksion-logopedik ishni tashkil etish bo'yicha yo'riqnoma.
5. Avitsena.uz.